

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA PELE (FAL)

PAMPIRI YA 1 (P1)

HLAKOLA/TLHAKUBELE 2015

MATSHWAO: 80

NAKO: dihora tse 2

Pampiri ena e na le maqephe a 11.

DITAELO HO MOHLAHLUBUWA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO tse THARO, e leng:

KAROLO YA A:	Tekokutlwisiso	(30)
KAROLO YA B:	Kgutsufatso	(10)
KAROLO YA C:	Tshebediso ya puo	(40)

2. Araba dipotso TSOHLE.
3. Qala KAROLO E NNGWE le E NNGWE leqepheng LE LETJHA.
4. Seha mola qetellong ya KAROLO E NNGWE le E NNGWE.
5. Nomora dikarabo tsa hao feela jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
6. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
7. Ngola ka mongolo o makgethe, mme o balehang.
8. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.
9. O eletswa ho sebedisa nako ya hao tjena:

KAROLO YA A:	Metsotso e 50
KAROLO YA B:	Metsotso e 30
KAROLO YA C:	Metsotso e 40

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

Karolong ena o fuwe mefuta E MMEDI ya ditema. Bala le ho boha tema E NNGWE le E NNGWE.

POTSO YA 1

Bala tema ena e latelang ka hloko, ebe o araba dipotso tse hlahang tlasa yona. Araba ka lentswe le le leng feela moo ho hlokehang, ntle le ha eba potso e hloka tlhaloso kapa karabo e teletsana.

TEMA YA A**MOHALE O TSWA MAROLENG**

1.	Lizo o hlahile a na le dikgwedi tse supileng feela. Ha a le dilemo di tharo a amohelwa lehaeng le Mamelodi Botjhabela. O fihlile ka mokotlana wa diaparo le karete ya sepetlele, e nang le lebitso la hae le la mmae ya neng a mo nyahlatse moo sepetlele ha a qeta ho hlaha. Taba eo e leng sephirihadi ho yena, ke ya hore o ne a latuwe ke mang sepetlele, mme le hona a dula hokae pele a tla mona Pretoria. 'Ke ipotsa ka mehla hore e be ho ne ho etsahaleng ka Mosamaria eo ya molemo', o realo a hlomohile.	5
2.	Mmae eo a mo tsebileng ha a na le dilemo tse 17, ha a eso ka a ba le lehae kapa wona mosebetsi. 'O ne a iphelela mekhukhung le batho ba bang. Nkgono, ausi wa mme, o mpoelletse hore o ne a sa dule sebakeng se le seng. Ka dinako tse ding o ne a nyamela nako e telele ho sa tsejwe moo a leng teng', ho realo Lizo. Ntatae eo le yena a mo tsebileng e se e ntse e le mohlankanyana, o ne a iphelela mekhukhung mane Port Elizabeth. Ntatae eo le yena, o ile a ikela boyabatho e le mohofe o se nang letho.	10
3.	Ausi wa Lizo Tom, ke mosebeletsi wa malapeng. Bana ba hae kaofela ba tlohetse sekolo. Moradi wa hae o se tlohetse ka baka la ho ima, athe mora yena o itshebeletsa seteisheneng sa mafura a makoloi. Lizo ha a tsebe hantle hore ho etsahalang ka kgaitsemi e nngwe ya hae. Seo a se tsebang feela ke hore ke thuube ha e na tsatsa. Ha a na lehae mmoho le wona mosebetsi o tsitsitseng. Moholwane wa Lizo ya sa tswa hloka hloka dilengwaneng tsa ho feta, le yena o ne a sa sebetse.	15 20
4.	Lizo ya dilemo di 27 o sebetsa lehaeng la dikgutsana la SOS le mane Mamelodi. Boikarabelo ba hae ke ho batlela lehae lena tjelete le dithuso. Lizo o a lemoha hore hoja a se ke a tloswa Port Elizabeth, a ka be a ile a tshwana le bohle ba habo. 'Bohle ba heso ba futsanehile. Ka mehla ke makalla kamoo dintho di ileng tsa etsahala kateng hore ke tlohe ho bona, ke tle sebakeng sena se molemo hakaana'.	25
5.	Mohlankana enwa o holetse lehaeng lena, a phela bophelo ba motho ya kgaketswang. Lehae lena le ne le na le mme le bana ba leshome. Mona ho ne ho se na letho leo a neng a le hloka. Lizo ha a ka a tshwana le bana ba bang, ba ileng ba hloleha ho sebedisa monyetla oo ba o fuweng. O ile a tswela pele a ithuta mmimo, e le e nngwe ya dintho tseo a di ratang sekolong le hae.	30

6.	Lentswe la hae le kang la tswere , le ile la hapa dipelo tsa batsamaisi ba dihlopha tsa mmimo tsa ka toropong. Ka lebaka lena o se a kile a etela dinaha tse kang Norway, Finland, Amsterdam le Japan. Kajeno Lizo ke yena ya kotsometseng se maratswana, mme o ikarabella ho batleleng lehae lena tjehelete le dithuso. Le ha e le mona a le ka hara katleho e kana, o ntse a labalabela mofuthu wa ba habo. 'Ke ye ke hlolohellwe ba heso. E ka re nka be ke na le malome, ya ka ntjhakelang ke tsebe ho arolelana le yena bophelo bona boo ke bo phelang', o realo ka mahlo a tletseng meokgo.	35 40
7.	Lizo o ile a ba le tlholohelo e matla ya ho ya batla ba habo. Ka thuso ya mosebeletsi wa setjhaba eo e neng e le mme wa motswalle wa hae, ba ile ba fumana mosadi ya neng a mo siye sepetlele. 'Re ile ra fumana hore o ne a ile a ingodisa ka lebitso la boikgakanyo moo sepetlele. Le aterese eo a neng a fane ka yona, e ne e se ya hae empa e le ya tameneng eo a neng a le ho yona ha ke hlaha'.	45
8.	Ka thuso ya beng ba tamene eo, ba ile ba mo fumana, mme ka mora moo mora le mmae ba kopana lekgetlo la pele ka mora dilemolemo. Mmae o ile a mo tsebisa hore o ne a mo siye sepetlele hobane o ne a 'hlophehile, a ke ke a hlola a kgona ho hodisa ngwana e mong hape' hobane le monnae a ne a mo sotla.	50

[E fetoletswe le ho lokiswa ho tswa koranteng ya *Pretoria News*, Pudungwana, 2013]

- 1.1 Moleng wa 3 qotsa lentswe le bolelang ho siya ntle le qenehelo. (1)
- 1.2 Ke sehalo sa mofuta ofe se totobatswang ke mantswe ana a Lizo?
'Ke ye ke hlolohellwe ba heso. E ka re nka be ke na le malome, ya ka ntjhakelang ke tsebe ho arolelana le yena bophelo bona boo ke bo phelang', (1)
- 1.3 Re tseba jwang hore Lizo o ne a thuswe ke motho ya sa mo tsebeng? Sheba seratswana sa 1. (2)
- 1.4 Mantswe a ngotsweng ka botenya polelong e latelang a tliša kutlwisiso efe? Sheba mela ya 28 le 29.
A phela bophelo ba motho **ya kgaketswang**. (2)
- 1.5 Moleng wa 19 ho bolelwang ha ho thwe kgaitsemi ya Lizo ke 'thuube ha e na tsatsa?' (2)
- 1.6 Tshebediso ya sehlongwathao '-hadi' lentsweng lena 'sephirihadi', e re tsebisang ka taba eo ho thweng ke sephiri? (2)
- 1.7 Moleng wa 13 ho bolelwang ha ho thwe o ile a ikela boyabatho? (2)

1.8 Seratswaneng sa 2 meleng ya 13 le 14, mantswe a ntshofaditsweng, a bolela hore o ne a ...

Kgetha karabo e nepahetseng ho tse latelang.

- A ikokobeditse haholo.
- B ruile haholo.
- C kgothetse haholo.
- D futsanehile haholo.

(2)

1.9 Seratswaneng sa 1, na ke Nnete kapa Mafosi hore Lizo Tom o hlahile pele ho nako ya hae? Nehelana ka lebaka la karabo ya hao.

(2)

1.10 O utlwisisa eng ka papiso/tshwantshanyo e mantsweng a ntshofaditsweng moleng wa 33?

(2)

1.11 Molaetsa wa mongodi ke ofe ka tema ee?

(2)

1.12 Na ketso ya mme wa Lizo e seratswaneng sa 8 ya hore a mo nyahlatse sepetlele ke e amohelehileng? Nehelana ka lebaka la karabo ya hao.

(2)

1.13 Na ditaba tsa tema ena di tsamaellana le sehlooho?

(2)

TEMA YA B

[Se qotsitswe le ho lokiswa ho tswa bukeng ya Mothopo Kereite ya 11; Fona Mabusela le ba bang. 1999]

- 1.14 Hlalosa se etsahalang setshwantshong sena. (2)
- 1.15 Setshwantsho see se totobatsa mofuta ofe wa tshekamelo? (2)
- 1.16 Ketsahalo e setshwantshong see ha e amohelehe ho ya ka maemo a phedisano. Hobaneng e sa amohelehe? (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema e latelang, e be o di kgutsufatsa ka ho ngola dintlha tse SUPILENG, tseo e leng **bokgoni ba ho itokisetsa ho ya inthaviung**.

DITAELO

1. Ngola dipolelo tse SUPILENG, tse phethahetseng. Mantswe e be A SA FETENG a 70.
2. Nomora dipolelo tsa hao ho tloha ho 1 ho ya ho 7.
3. Ngola ntlha E LE NNGWE feela polelong ka nngwe.
4. Ngola ka mantswe A HAO.
5. Qetellong ya kgutsufatso ya hao, bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng ka masakaneng.

TEMA YA C**BOITOKISETSO BA HO YA INTHAVIUNG**

Bohle ha re se re qetile dithuto tsa rona, re ba motjheng wa ho batla mosebetsi. Pele re ka fumantshwa mosebetsi re tshwanetse ho feta inthaviung. Ditsebi di fana ka dikeletso bakeng sa ho ya inthaviung.

Di re motho ya menngweng inthaviung, o tshwanetse ho ikatela ka dibetsa tse latelang. Batlisisa ka khamphani eo o menngweng ho yona pele o ya inthaviung. Patlisiso eo o ka e etsa inthaneteng, webesaeteng ya khamphani eo. Ha o sa fumane letho ka khamphani eo, o boele o batle le masedinyaneng. Mohlang o yang inthaviung, o apare ka boikemisetso hore o shebahale ka tlhompho. Ha o dumedisana le ba tlang ho o botsa dipotso, ba tshware ka matsoho o hle o bontshe boitshepo. Se bontshe hore o tshohile kapa hona ho thothomela.

Ha o sa batle ho phoqeha, fihla ka nako. Tshwara ditokomane tsohle tse hlokehang, pampiri ya ho ngolla, pene le ditokomane tsa hao. Mamela ka hloko o tle o tsebe ho utlwisisa dipotso, mme o arabe hantle kaha ena ke nako ya ho itsebahatsa. Bua ka boqhetseke.

Ha o bua le ba o botsang dipotso, dula o tsitsitse setulong, o se ke wa nna wa ingwaya kapa wa itokisa kgafetsa. Shebana hantle le motho ya o botsang dipotso, o se ke wa nna wa panyapanya. Sena ke sesupo sa hore o tletse boitshepo. Nnetefatsa hore o timme selefouno ya hao hobane e ka senya ditaba, ya o sulafalletsa. Nakong eo ho phethelwang ka yona, ha o fuwa monyetla bakeng sa ho botsa dipotso, di botse.

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa webesaeteng ya: totaljobs.com/service]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3**

Bala papatso o be o araba dipotso tsa manollo ya setshwantsho le tshebediso ya puo.

TEMA YA D

ENTjha!
Karazel
**PEPESA BOTLE
BA HAO BA
TLHAHO !!!**

**LETHATHAMA
LA
TLHOKOMELO
YA
LETLALO**

**3 MEHATO E
SIBOLLANG
BOTLE BA
TLALO LA HAO
LA TLHAHO**

Setlolo sa Matheba
MOKEDIKEDI
Vanishi

Setlolo sa matheba sa Karazel: Se boloka tlalo la hao le le boreledi le bile le le lepuutswana, se nto le sireletsa mahlaseding a letsatsi.

Mokedikedi wa Karazel: O bolaya dikokwanahloko nakong eo o monyang mafura letlalong.

Vanishi ya Karazel: E otlala letlalo la hao.

Marico South Africa Pty Ltd, 1474 South coast Road Mobeni, 4052

Customer Care Line 031 4510 3900

www.maricosa.com

[E qotsitse le ho lokiswa ho tswa makasineng wa Bona, Tlhakubele]

- 3.1 Nehelana ka lebitso la khampani e hlahisang Karazel. (1)
- 3.2 Mosebetsi wa Karazel ke ofe sefahlehong? (1)

- 3.3 Bohlokwa ba ho bontsha lethathama la dihlahiswa tsa Karazel ke bofe? (2)
- 3.4 Papatsong ee, ke ntho dife TSE PEDI tse bontshang hore babapatsi ba lebelletse maikutlo a bareki? (2)
- 3.5 Na polelo e latelang e ka susumetsa bareki ho reka sehlahiswa see? Nehelana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- Pepesa botle ba hao ba tlhaho.
- 3.6 Sehlahiswa sena se reretswe batho bafe? Nehelana ka lebaka la karabo ya hao. Kgetha karabo e nepahetseng ho tse latelang (A–D). (2)
- A masea.
B bomme le barwetsana.
C bahlankana.
D bomme, bontate le bana. [10]

POTSO YA 4

Bala ditaba tsa khathunu ena e latelang, o ntano araba dipotso tse tla e latela.

TEMA YA E

[E qotsitse le ho lokiswa ho tswa makasineng wa *Abucus*, Phato 2007]

- 4.1 Ngola lentse le bontshang lenyatso/tello foreiming ya 1. (1)
- 4.2 Ho ya kamoo Kgotso a emeng kateng foreiming ya 3, ke sefe se bontshang hore o a opelwa? (1)
- 4.3 Foreiming ya 4, ke eng e re tsebisang hore Kgotso ha a batle ho sebetsa? (2)
- 4.4 Hlalosa seo Kgotso a se bolelang foreiming ya 2 ha a re, 're etse hlahlafethe mosebetsi ha o etsetswe makgethe'. (2)

4.5 Ho ya ka khathunu ee, na o nahana hore monga ntlo e ahuwang o hirile diahi tse nang le bokgoni? Tiisa karabo ya hao ka lebaka. (2)

4.6 Foreiming ya 3, Thabo o re ho Kgotso, 'O lliswa ke tene tse tharo tseo'. Mantswe ana a hae a bontsha hore ...

Kgetha karabo e nepahetseng ho tse latelang (A–D):

- A o tenehile.
- B o potlakile.
- C o thabile.
- D o swabile.

(2)
[10]

POTSO 5

5.1 Bala ditaba tsa temana ena o ntano araba dipotso tse tla e latela.

TEMA YA F

Tlatsa dikgeo ka mantswe a nepahetseng, a fang seratswana sena moelelo o phethahetseng. Ithuse ka mantswe a ka masakaneng. Ngola nomoro le karabo e nepahetseng feela.

LEETO LE BOLOKEHILENG

1	Ka matsatsi a phomolo ho atisa ho ba le dikotsi tse ngata mebileng, tse amang maphelo a batho. Pele motho a kena 5.1.1 ... (leeto), o lokela ho etsa boitokisetso bo 5.1.2 ... (phethahetse) e sa le ka nako. Boitokisetso bona bo hloka hore o 5.1.3 ... (lokise) kelellong le mmeleng hobane ho qhoba ho hloka mmele le kelello tse kgatholohileng. Motho a hlahlobe koloi 5.1.4 ... (hae) ho 5.1.5 ... (nnete) hore o loketse tsela. A tsebe koloi ya hae 5.1.6 ... (-tle) hore a tle a kgone ho e laola maemong ohle a lehodimo.	5
2	a iketle, a kgane ka lebelo le dumelletsweng ho bane lebelo le phahameng le atisa ho baka dikotsi tse tshabehang. A boele a hopole ho ikamahanya le melao le matshwao a tsela ka dinako tsohle. Nakong eo a 5.1.7 ... (seha) tsebe, a etse bonnete hore ke sebakeng se bolokehileng.	10
3	Ntho e nngwe e bakang dikotsi ke bakganni ba sitwang ho laola maikutlo a bona. Ho qoba sena, motho o 5.1.8 ... (loka) ho itlwaetsa ho se 5.1.9 ... (qholotsa) ke dipuo, diketso le diphoso tse etswang ke bakganni ba bang. Balaodi ba sephethephethe ba hloma dikhemera 5.1.10 ... (-hle) ho leka ho qobella bakganni ho ikobela melao ya tsela.	15

[E qotsitse le ho lokiswa ho tswa makasineng wa *Bona*, Pudungwana 2013, leq. 78-80]

(10)

5.1.11 Ngola hape polelo e ngotsweng ka botenya e seratswaneng sa 2, mme o lokise diphoso tse ho yona. (3)

5.1.12 Ngola polelo e latelang hape, mme o kenye lentse le nang le moelelo o tshwanang le wa le ngotsweng ka botenya.

Ho **qhoba** ho hloka mmele le kelello tse kgatholohileng. (1)

5.2 Boha setshwantsho se latelang, o nto araba dipotso tse thehilweng hodima sona.

TEMA YA G

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa makasineng wa Abucus, Phato 2007]

5.2.1 Ngola polelo e ka hara ditsejana e nepahetse.

'e a lapisa mphemphe o kgonwa ke sa hae motho' (2)

5.2.2 Sebedisa lentse le latelang polelong ya hao ka moelelo o fapaneng le o temeng.

mme (2)

5.2.3 O utlwisisa eng ka tshebediso ya letshwao lena (?) le hlahang ka mora lentse 'mme' setshwantshong see? (2)

[20]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 40
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80

